

GINKLUOTO KONFLIKTO SAMPRATA IR „KARAS SU TERORIZMU“

Violeta Vasiliauskienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: letatelsiai@yahoo.com

Straipsnyje analizuojama ginkluoto konflikto samprata ir jos taikymas teroristinių veiksmų atveju, tiriant du pagrindinius ginkluoto konflikto kriterijus – tai yra veiksmų intensyvumo ir organizuotumo. Taip pat analizuojama tarptautinių teismų ir tribunolų praktika bei aptariamos situacijos konkrečiose valstybėse.

The article analyses the concept of the armed conflict and the its application when terrorist acts are carried out. It dwells on two main criteria of armed conflict – that is, the intensity and organisation. The article analyses the practice of international courts and tribunals and the situation in particular states.

Įvadas

Po 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) prezidentas G. Bushas paskelbė, kad JAV pradeda karą su terorizmu („war on terror“). 2001 m. rugsėjo 20 d. pranešime jungtinei Kongreso sesijai ir JAV piliečiams jis teigė: „Mūsų karas prasideda kovojant su al Qaeda, bet čia nesibaigia. Jis nesibaigs, kol visos pasaulinio masto teroristų grupuotės nebus surastos, sustabdytos ir sunaikintos“ [24]. JAV 2002 m. nacionalinio saugumo strategijoje įtvirtinta, kad JAV kovoja „visuotinio masto karą su terorizmu“, ir kad priešas yra ne konkretus politinis režimas ar asmuo, ar religija, ar ideologija. Priešas yra terorizmas – iš anksto apgalvotas, politiškai motyvuotas smurtas prieš nekaltuosius [13].

Ką reiškia tokie teiginiai tarptautinės teisės kontekste? Suprantama, šis terminas vartojamas ir politine reikšme, teigiant, kad bus imtasi visų įmanomų priemonių teroristams surasti ir nuteisti, tačiau svarbu šį teiginį įvertinti ir iš teisinių pozicijų, kad suprastume, kokią prasmę šis terminas turi teisėje ir kokias teises ir pareigas turi asmenys, kovojantys su terorizmu. Karas tarptautinėje teisėje, o būtent tarptautinėje humanitarinėje teisėje (toliau – THT) turi specialią reikšmę – tai reiškia, kad vyksta ginkluotas konfliktas, kurį jo šalys įvardija karu, kurio metu taikoma THT, arba dar kitaip vadinama karo teisė, kuri nustato kitokias taisykles, negu tos, kurios galioja taikos metu. Jei laikoma, kad JAV kariauja (dalyvauja ginkluotame konflikte) su visomis pasaulyje egzistuojančiomis tarptau-

tinėmis teroristų grupuotėmis, tai reiškia, kad jos ginkluotosios pajėgos turi teisę bet kurioje pasaulio dalyje šauti į priešą kombatantus – tai yra teroristus, be jokio įspėjimo, net jei jie tuo metu nekelia tiesioginio pavojaus JAV. Ar iš tiesų JAV teiginiai, kad jos kovoja karą su terorizmu, reiškia tokias plačias galias? Straipsnyje analizuojama ir kitų valstybių praktika kovojant su teroristais.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti, ar galima ginkluoto konflikto situacija, jei atliekami teroristiniai veiksmai. Kada laikytina, kad THT taikymo slenkstis yra peržengtas, o kada taikytinos kitos teisės šakos. Dėl straipsnio apimties analizuojami tik pagrindiniai du ginkluoto konflikto aspektai – intensyvumas ir organizuotumas. Analizuojant šį klausimą, kyla ir kitų uždavinių – pavyzdžiui, nustatyti, kokios rūšies ginkluotu konfliktu laikytina kova su teroristais ir teroristinėmis organizacijomis, ginkluoto konflikto pradžios ir pabaigos bei teritoriniai aspektai, tačiau dėl straipsnio apimties čia jie plačiau neapartariami. Straipsnį rašant, naudoti lyginamasis, sisteminis, istorinis ir teleologinis metodai.

Siekiant atsakyti į šį klausimą, analizuojami tarptautinės teisės šaltiniai – tarptautinės sutartys ir papročiai, taip pat tarptautinių teismų ir tribunolų jurisprudencija, remiamasi įvairia teisės literatūra užsienio kalbomis. Ginkluoto konflikto analizė būtent šiuo aspektu atliekama tik Tarptautinės teisės asociacijos¹ Jėgos draudimo komiteto (angl. *Use of Force*

¹ Ši asociacija įkurta Briuselyje 1873 m. Jos tikslai yra „tarptautinės viešosios ir privatinės teisės studijos, aiškinimas ir vystymas“. Tai tarptautinė nevyriausybinė organizacija, turinti konsultacinį statusą daugelyje JT specializuotų agentūrų.

Committee) pranešime „Dėl ginkluoto konflikto sampratos tarptautinėje teisėje“ [26], taigi autorė siekė plačiau išanalizuoti, kaip organizuotumo ir intensyvumo kriterijai taikytini būtent teroristinių veiksmų atveju. Terorizmo ir žmogaus teisių klausimui skirtame 2005 m. *Jurisprudencijos* tome nr. 68 (60) gvildenamas terorizmo fenomenas, tačiau konkrečiai šiuo aspektu kova su terorizmu neanalizuojama. A. Vaišvila straipsnyje „Terorizmas ir kova su terorizmu – dvi grėsmės žmogaus teisėms (metodologinis aspektas)“ teigia, jog „Jungtinių Valstijų bandymas karu naikinti teroristus už savo šalies ribų be Jungtinių Tautų pritarimo virsta suverenių valstybių okupavimu“, ir nurodo, jog apskritai kovoje su terorizmu pirmenybę reikėtų teikti ne policinėms ir karinėms, o teisinėms ir socialinėms priemonėms. Ginkluoto konflikto apskritai sampratą analizuoja J. Žilinskas straipsnyje „Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose“ (spausdintas *Jurisprudencijoje* 2008 m.), kur aptaria pagrindinius ginkluoto konflikto požymius ir jų taikymą moderniuose tarptautiniuose konfliktuose. Jo straipsnyje analizuojamas ir JAV konfliktas su Al Qaeda. Užsienio teisės doktrinoje karo su terorizmu klausimams skiriama daug dėmesio, tačiau būtent šiuo aspektu (tai yra ginkluoto konflikto intensyvumo ir organizuotumo) teroristiniai veiksmai plačiai nebuvo analizuojami.

Terorizmas yra vienas iš pagrindinių iššūkių tiek šiuolaikinei tarptautinei teisei, tiek visai tarptautinei bendrijai, taigi tinkamas, tarptautinę teisę atitinkantis atsakas yra labai svarbus užtikrinant tiek efektyvią kovą su teroristais, tiek įtariamų terorizmu

asmenų teises. Svarbu nustatyti, kokios šakos tarptautinės teisės normos reglamentuoja vieną ar kitą situaciją kovojant su teroristinėmis grupuotėmis, todėl ginkluoto konflikto samprata yra kertinis slenkstis tarp žmogaus teisių instituto ir tarptautinės humanitarinės teisės, kuri peržengus pasikeičia teisinio reguliavimo turinys. Taigi yra aktualu nustatyti, ar yra ginkluotas konfliktas su teroristinėmis grupuotėmis.

Straipsnyje analizuojama teroristinių grupių veiksmų ir valstybių atsako į juos situacija, atsiribojant nuo atvejų, kai tokie veiksmai gali būti priskiriami konkrečiai valstybei, nes tai turėtų būti platesnio tyrimo objektas, be to, tokio tyrimo autorius turi disponuoti pakankamomis faktinėmis žiniomis apie konkrečios teroristinės grupės sąsajas su konkrečia valstybe. Taigi analizės objektas yra konkrečios teroristinės grupės ir galimybė jas laikyti netarptautinio ginkluoto konflikto šalimi. Todėl nėra aktualus ir agresijos klausimas, kuris kyla, kai kalbama apie valstybės veiksmus², be to, agresijos klausimas aktualesnis tarptautinei jėgos naudojimo teisei, o šiuo atveju pagrindinė teisės normų sistema, kuria remiamasi, yra tarptautinė humanitarinė teisė, jos normos taikomos nepriklausomai nuo to, ar ginkluotas užpuolimas prilygsta agresijai, ar ne.

Nėra jokių specialių THT normų, kurios būtų taikomos tik terorizmo atveju. Taigi, norint atsakyti į išsikeltus klausimus, analizuojamas bendrasis ginkluoto konflikto apibrėžimas ir jo taikymas teroristiniams veiksams.

² „Agresija yra vienos valstybės jėgos naudojimas prieš kitos valstybės nepriklausomybę, teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę, ar kitu būdu, nesuderinam su Jungtinių Tautų Chartija [...]“. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 3314 (XXIX) dėl agresijos apibrėžimo.

1. Ginkluoto konflikto samprata

1.1. Ginkluotas konfliktas – THT taikymo slenkstis

Ginkluoto konflikto pradžia yra „tas momentas, nuo kurio prasideda vieno ar kito THT pilno režimo taikymas. Todėl galima teigti, jog situacijos kaip ginkluoto konflikto kvalifikavimas yra nepaprastos svarbos juridinis faktas“ [37, p. 92]. Tikslus ginkluoto konflikto egzistavimo nustatymas turi reikšmingų ir plačių padarinių tarptautinėje teisėje. Ginkluoto konflikto metu gali pasikeisti sutartiniai įsipareigojimai, kitaip vertinamos pabėgėlių teisės, jo metu taikomi kitokie ginklų kontrolės standartai, taip pat pakinta neutraliteto teisė [26, p. 33]. Svarbiausias padarinys būtų tas, kad tik ginkluoto konflikto metu šalys gali įgyvendinti kariaujančių šalių teises. Šiomis teisėmis naudojantis ne ginkluoto konflikto metu rizikuojama pažeisti esmines žmogaus teises, kurios taikomos taikos metu.

Ginkluoto konflikto metu, pavyzdžiui, pasikeičia teisės į gyvybę apsauga. Taikos metu valstybė gali naudoti jėgą tvarkai palaikyti, įskaitant ir gyvybės atėmimą, tačiau pagal žmogaus teisių normas tai turi būti absoliučiai neišvengiama ir griežtai proporcinga siekiamiems tikslams. Ginkluoto konflikto metu gyvybės atėmimas analizuojamas pagal THT normas, kurios nustato visai kitokius standartus ir proporcingumo reikalavimus [14, § 178]. Tai galima pailiustruoti, kalbant apie tikslinį nužudymą kaip kovos su terorizmu metodą, kuris apibrėžiamas kaip „iš anksto apgalvotas konkretaus asmens (taikinio), įtariamo terorizmu, nužudymas esant tiesioginiam ar netiesioginiam valstybės valdžios pritarimui“ [38, p. 18]. Taikos metu toks gyvy-

bės atėmimas nebūtų galimas, nes gyvybės atėmimui žmogaus teisių normos nustato griežtus reikalavimus – tai yra asmeniui gali būti atimta gyvybė tik jei jis yra įtariamas nusikaltimu ar jį daro ir jo negalima sulaikyti jokiomis kitomis priemonėmis, arba jei sulaikytasis bando pabėgti; taip pat saugant kitus asmenis nuo neteisėto smurto ar teisėtai malšinant sukilimą ar riaušes. Tokie veiksmai turi būti absoliučiai būtini ir griežtai proporcingi tikslui pasiekti. O ginkluoto konflikto metu galioja visai kitos taisyklės. Tikslinio nužudymo taikynys gali būti tik priešo kombatantas, negalima naudoti apgaulės, taip pat griežtai laikomasi atskyrimo principo. Tačiau nėra tokių griežtų reikalavimų, kaip, pavyzdžiui, kitokių priemonių išnaudojimas asmeniui sulaikyti ar pagrįstas įtarimas, kad asmuo padarė konkretų nusikaltimą [38, p. 18].

Taigi svarbu nustatyti, kada kovoje su teroristais taikytini žmogaus teisių standartai, o kada ši kova perauga į ginkluotą konfliktą ir leidžiama taikyti THT.

1.2. Karas ir ginkluotas konfliktas

Klasikinėje tarptautinėje teisėje iki JT chartijos priėmimo terminu „karas“ buvo apibrėžiama ginkluoto konflikto tarp valstybių situacija. Šis terminas vartojamas ir šiomis dienomis, viešajame diskurse ypač buvo „iškeltas“ mūsų analizuojamo karo su terorizmu kontekste. Kai nebuvo reglamentuojamas jėgos naudojimas, karo paskelbimas turėjo didelę teisinę reikšmę, nes nuo to momento pradėdavo veikti ne tik karo įstatymai (THT), bet ir neutraliteto institutas bei atsirasdavo teisė įgyvendinti kariaujančių šalių teises.

Jungtinių Tautų (toliau – JT) chartijoje uždraudus bet kokią jėgos naudojimą, išskyrus savigną ir JT Saugumo Tarybos

sankciją, karo terminas vartojamas vis mažiau [26, p. 7]. Priėmus 1949 m. Ženevos konvencijas (toliau – ŽK) [1–4], tarptautinėje teisėje karo terminą pakeitė terminas „ginkluotas konfliktas“. Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto ŽK komentare pažymima, kad iki ŽK priėmimo THT buvo taikoma tik tarptautinio, tinkamai paskelbto ir abiejų šalių pripažinto karo atveju. Jei karas nebūdavo paskelbiamas arba viena iš konflikte dalyvaujančių šalių nepripažindavo, kad karas egzistuoja, THT nebuvo taikoma [25, p. 28]. ŽK 2 straipsnyje, bendrame visoms keturioms konvencijoms, teigiama, jog šios taikomos:

„[V]isais atvejais, kai skelbiamas karas ar kyla koks nors ginkluotas konfliktas dviejų ar kelių aukštųjų susitariančiųjų šalių, net jei viena iš dalyvaujančių šalių karo nepripažįsta.“³

Galima situacija, kad valstybės pripažįsta esančios karo būklės, valstybės dar kartais oficialiai paskelbia karą. Nemažai nacionalinių konstitucijų yra įtvirtintas reikalavimas, kad būtų oficialiai paskelbtas karas [26, p. 7]. Tačiau I ŽK komentare pabrėžiama, kad nuo konvencijų priėmimo nebereikia, kad būtų formaliai paskelbtas karas ar kad karo būklė būtų pripažinta. Konvencija taikoma, kaip ir minėta, nuo to momento, kai faktiškai pradėdami karo veiksmai – tai yra nuo ginkluoto konflikto pradžios [25, p. 32]. Komentare taip pat pabrėžiama, kad terminas „karas“ tikslingai buvo pakeistas terminu „ginkluotas konfliktas“. Valstybė visada gali bandyti teigti, kad, atlikdama priešiškus veiksmus prieš kitą valstybę, ji nekariauja, o tiesiog atlieka strategines operacijas ar įgyvendina savignos teisę [25, p. 32]. Tačiau kai

³ Bendrasis ŽK 2 straipsnis.

vartojamas terminas „ginkluotas konfliktas“, tokia argumentacija nebegalima. Be to, ginkluoto konflikto sąvoka taip pat plačiai vartojama ir šiuolaikiniuose tarptautiniuose dokumentuose, pavyzdžiui, 1954 m. Hagos konvencijoje, ŽK papildomuose protokoluose ir įvairiose JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijose (pavyzdžiui, rezoliucijos dėl civilių apsaugos, žmogaus teisių taikymo, moterų ir vaikų apsaugos [7–12]), ten nurodoma, kad šie dokumentai taikomi „ginkluoto konflikto atveju“ arba „ginkluoto konflikto metu“ [29, p. 103].

ŽK komentare pabrėžiama, kad „[b]et koks ginčas, kuris kyla tarp dviejų valstybių, kurio metu panaudojamos ginkluotosios pajėgos, yra ginkluotas konfliktas 2 straipsnio prasme, net jei viena iš šalių neigia, jog egzistuoja karo būklė. Nesvarbu, kiek laiko toks konfliktas trunka ar kiek žudynių įvyksta“ [25, p. 32].

Taigi terminas „karas su terorizmu“ šiuolaikinės tarptautinės humanitarinės teisės kontekste nėra tikslus. Terminas „karas“ apskritai tarptautinėje teisėje buvo vartojamas tik valstybių konfliktui apibūdinti [29, p. 103]. Šiuo atveju JAV vyriausybė šį terminą vartoja apibrėžti konfliktui su nevyriausybine, nevalstybine, teroristine grupe, net nepretenduojančia į teritorijos valdymą ar į suverenumą. Nepaisant to, kad Al Qaeda su Bin Laden priešakyje paskelbė karą JAV, tačiau šį terminą reikėtų laikyti ne teisiniu, o labiau politiniu. Iš JAV vyriausybės veiksnių ir pareiškimų galima spręsti, jog JAV teigia esančios ginkluotame konflikte su įvairiomis teroristinėmis grupuotėmis, pirmiausia Al Qaeda, taigi pats terminas humanitarinės teisės požiūriu turėtų būti performuluojamas į „ginkluotas konfliktas su Al Qaeda

ir kitomis teroristinėmis grupuotėmis“. Tokio teiginio pagrįstumas tarptautinės humanitarinės teisės kontekste analizuojamas toliau.

1.3. Ginkluotas konfliktas ir ginkluotas užpuolimas

Norint atsakyti, koks yra ginkluoto konflikto ir ginkluoto užpuolimo santykis, susiduriama su *ius ad bellum* (jėgos naudojimo teisės) ir *ius in bello* (karo teisės, arba THT) santykio klausimu. Galima išskirti du teorinius modelius, kaip spręsti šį klausimą. Pagal pirmąjį *ius ad bellum* modelį taikymo slenkstis (tai yra ginkluotas užpuolimas, kurio pagrindu kyla teisė į savigyną pagal JT chartijos 51 straipsnį) laikytinas ir *ius in bello* taikymo slenkčiu (ginkluotu konfliktu pagal THT) [32, p. 258]. Pagal antrąjį modelį, savigynos taikymo slenkstis būtų žemesnis nei THT netarptautinio konflikto taikymo slenkstis.

Kad taikytinas antrasis modelis, teigia Jėgos naudojimo komitetas, kurio galutiniam pranešime konstatuojama, jog, neatsižvelgiant į tai, kas laikoma ginkluotu užpuolimu, jei jis nėra intensyvių ginkluotų veiksnių dalis, nelaikomas ginkluotu konfliktu [26, p. 8]. Manytina, kad šie du klausimai – ar yra ginkluotas užpuolimas ir ar vyksta ginkluotas konfliktas – turi būti sprendžiami pagal atitinkamos teisės šakos – jėgos naudojimo teisės ir tarptautinės humanitarinės teisės nuostatas. Vien ginkluoto užpuolimo faktas nesuponuoja, kad vyksta ginkluotas konfliktas. Jei veiksmai nepasiekia ginkluoto konflikto masto, savigynos teisė turėtų būti įgyvendinama kaip eksteritorialūs teisės saugos veiksmai, kuriuos atliekant reikėtų laikytis žmogaus teisių normų [32, p. 259].

1.4. Ginkluoto konflikto sąvoka

Ginkluoto konflikto terminas atsirado su 1949 m. ŽK, tačiau nei jose, nei kitose tarptautinėse sutartyse jis nėra apibrėžtas. Visoms ŽK bendro 2 straipsnio 1 dalyje apibrėžiamas jų taikymo slenkstis: „Be nuostatų, kurių privaloma laikytis taikos metu, ši konvencija taikoma ir visais atvejais, kai skelbiamas karas arba kyla koks nors kitas dviejų arba kelių aukštųjų susitariančiųjų šalių ginkluotas konfliktas, net jei viena iš jų karo nepripažįsta.“

Konvencijų bendrajame 3 straipsnyje nustatytos taisyklės taikomos netarptautinio ginkluoto konflikto atveju, tačiau pats tokio konflikto terminas neapibrėžiamas. ŽK I papildomas protokolais (toliau – I PP) [5] taip pat taikomas ginkluoto konflikto situacijoje, jame ginkluotas konfliktas neapibrėžiamas [5, 1 str. 4 d.], tik pažymima, kad tarptautiniu ginkluotu konfliktu laikoma ir tautų kova dėl apsisprendimo teisės [5, 1 str. 1 d.].

ŽK II papildomame protokole (toliau – II PP) [6] netarptautinis ginkluotas konfliktas jau apibrėžiamas kaip konfliktas, kuris vyksta „kokios nors aukštosios susitariančios šalies teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ir disidentų ginkluotųjų pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotų grupių, šios, paklusdamos atsakingai vadovybei, vykdo tokią jos teritorijos dalies kontrolę, kuri leidžia joms įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus bei taikyti šį protokolą“ [6, 1 str. 1 d.]. Kaip bus analizuojama toliau, II PP nustatytas ginkluoto konflikto slenkstis laikytinas aukštesniu nei tas, kuris numatytas bendrajame 3 straipsnyje.

Tarptautinis baudžiamasis tribunolas Jugoslavijai (toliau – TBTJ) *Tadic* byloje ginkluotą konfliktą apibrėžė kaip situaciją, kai „naudojama ginkluota jėga tarp vals-

tybių arba kai vyksta ilgai trunkanti (angl. *protracted*) ginkluota kova tarp vyriausybinių pajėgų ir organizuotų ginkluotų grupių arba tarp tokių grupių valstybės viduje“ [15, § 70].

JT Žmogaus teisių vyriausiojo komisaro specialioji pranešėja dėl žmogaus teisių ir terorizmo ginkluotą konfliktą apibrėžė kaip situaciją, kai dvi ar daugiau konfliktu šalių, ginkluotų karine ginkluote, dalyvauja karinėse operacijose (karo veiksmuose), kurie yra pakankami, kad atitiktų paprotinius ginkluoto konflikto apibrėžimus. Kas laikytina pakankamais kariniais veiksmais, priklauso nuo to, ar konfliktas yra tarptautinis, ar ne. Analizuojant, ar yra ginkluotas konfliktas, atsižvelgiama į tai, kad naudojamos ginkluotosios pajėgos (o ne policija), karinė ginkluotė (o ne policijos) ir atliekamos karinės (o ne teisėsaukos) operacijos [28, p. 9].

Tarptautinės teisės asociacijos Jėgos naudojimo komitetas analizavo ginkluoto konflikto sampratą tarptautinėje teisėje. 2010 m. rugpjūčio mėn. Hagoje buvo parengtas galutinis komiteto pranešimas ir rezoliucija. Remdamasis savo analize Komitetas nustatė, kad *Tadic* bylos pateiktą ginkluoto konflikto apibrėžimą patvirtina ir kitų šaltinių analizė. Komitetas išskyrė du esminius kiekvieno ginkluoto konflikto požymius:

- 1) organizuotų ginkluotų grupių egzistavimas;
- 2) įsitraukimas į tam tikro intensyvumo kovos veiksmus [26, p. 2].

Komitetas pabrėžė, kad ginkluotas konfliktas turi būti atskiriamas nuo incidentų, pasienio susidūrimų, „vidinių neramumų ir įtampos situacijų, kaip antai: riaušės, paskiri ir stichiniai prievartos veiksmai“ [6, 1 str. 2 d.], „banditizmo,

neorganizuotų ir trumpai truncančių sukilimų ar teroristų veiksmų“ [17, § 562] ir „pilietinių neramumų bei paskirų teroristinių aktų“ [26, p. 28].

Kadangi Komitetas nustatė, kad šie du elementai (intensyvumas ir organizuotumas) yra kiekvieno ginkluoto konflikto esminiai požymiai, teroristinių veiksmų ir ginkluoto konflikto santykis straipsnyje analizuojamas būtent per šių dviejų elementų prizmę.

2. Veiksmų intensyvumas kaip ginkluoto konflikto požymis

2.1. Bendri kriterijai

Valstybių praktikos ir *opinio juris* analizė, teismų praktika ir dauguma komentatorių sutinka, kad karo veiksmai turi pasiekti tam tikrą intensyvumą, kad būtų laikomi ginkluotu konfliktu [26, p. 30; 31, p. 3]. Vertinant intensyvumą, atsižvelgiama, pavyzdžiui, į kovotojų skaičių, naudotų ginklų skaičių ir rūšis, konflikto trukmę ir teritorinį paplitimą, žuvusiųjų skaičių, nuosavybės sunaikinimo mastą, kiek gyventojų neteko gyvenamosios vietos, kiek teritorijos buvo okupuota, ar konfliktą nagrinėjo JT Saugumo Taryba, ar priėmė kokių nors rezoliucijų ir į panašius kriterijus [26, p 30; 14, § 177]. Netarptautinių konfliktų intensyvumo kriterijus turi ir laiko aspektą. Norint nustatyti, ar konfliktas laikytinas netarptautiniu konfliktu, kuriam taikytinas bendrasis ŽK 3 straipsnis, reikia atsižvelgti į tai, ar ginkluotos kovos truko tam tikrą laiką (angl. *protracted*). Intensyvumas ir tęstinumas yra susiję, taigi jei veiksmų intensyvumas yra didelis, užtenka ir trumpesnio veiksmų tęstinumo, ir atvirkščiai. Tačiau pagal TBTJ tęstinumas yra ne tiek svarbus kiek intensyvumas, la-

biau dėmesys kreipiamas į veiksmų intensyvumą nei į jų trukmę [18, § 49].

2.2. Teroristiniai veiksmai Jėgos naudojimo komiteto pranešime

Jėgos naudojimo komitetas labiau pabrėžė pavienių teroristinių veiksmų atskyrimą nuo ginkluoto konflikto. Jo išvadoje svarstoma, ar tarp JAV ir Al Qaeda vyksta ginkluotas konfliktas. Jis pažymėjo, kad G. Busho administracija teigė, jog tarp JAV ir tam tikrų teroristinių grupių, kad ir kur jos būtų, vyksta ginkluotas konfliktas. B. Obama administracija teigė esanti „ginkluotame konflikte su Al Qaeda, Talibanu ir susijusiomis pajėgomis“. Komitetas pažymi, kad į kitus teroristinius aktus buvo atsakoma teisėsaugos veiksmais, o ne karine jėga. Komiteto nuomone, valstybės pripažįsta, kad šie išpuoliai priklauso tai pačiai įvykių kategorijai, kaip ir išpuoliai Londone, Madride ir Bali; pastarieji buvo laikomi nusikaltimais, bet ne ginkluotu konfliktu. Su teroristais po šių išpuolių, Komiteto nuomone, buvo kovojama teisėsaugos metodais. Tačiau pažymėtina, kad išpuolių mastas ir aukų skaičius Madride, Londone, Bali skyrėsi nuo 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių padarinių. Taip pat tas faktas, kad į kitus panašius išpuolius buvo atsakoma teisėsaugos veiksmais, automatiškai nereiškia, kad tarp JAV ir atitinkamos teroristinės grupuotės nevyksta ginkluotas konfliktas. Siekiant nustatyti, ar yra ginkluotas konfliktas, vertinama konkreti situacija ir kovojančių šalių veiksmai bei išpuolių intensyvumas, ar jis atitinka ginkluoto konflikto kriterijus, ar ne. Šiuo aspektu plačiau bus analizuojama TBTJ praktika teroristinių veiksmų klausimu.

Komitetas rėmėsi Vienos komisijos išvadomis dėl ginkluoto konflikto intensy-

vumo. Vienos komisija tyrė tarptautinius Europos Tarybos valstybių narių įsipareigojimus dėl slaptų sulaikymo įstaigų ir tarpvalstybinio kalinių vežimo. Jos išvadoje teigiama, kad ginkluotas konfliktas vyko Afganistane 2001 m. ir vėliau, tačiau pavieniai sprogdinimai ir kiti žiaurūs išpuoliai, kuriuos atlieka teroristų grupės skirtingose vietose ir po jų vykdomi antiteroristiniai veiksmai, net jei šiuos atlieka kariniai daliniai, nelaikytini ginkluotu konfliktu, ir THT netaikytina [27]. Šios komisijos nuomone, vadinamasis karas su terorizmu nelaikytinas ginkluotu konfliktu, tačiau svarstyti, ar nereikėtų priimti atitinkamų papildomų tarptautinės teisės aktų, kurie reguliuotų šiuos klausimus.

Autorės nuomone, Jėgos naudojimo komitetas labiau akcentavo, kad pavieniai teroristiniai išpuoliai nepasiekia ginkluoto konflikto intensyvumo, tačiau neanalizavo situacijų, kada tokie teroristiniai išpuoliai yra ne pavieniai, o vykdomi sistemingai ir intensyviai, taigi jo išvada, kad karas su terorizmu nelaikytinas ginkluotu konfliktu, taikytina tik situacijoms, kai yra pavieniai teroristiniai išpuoliai.

2.3. TBTJ praktika

Kiek kitu aspektu teroristinius veiksmus analizavo TBTJ. Kalbant apie teroristinius veiksmus ir intensyvumo kriterijų, TBTJ jį išsamiai analizavo *Boškovski ir Tarčulovski* byloje. Joje kaltinamojo gynėjai pateikė argumentą, kad tarptautinėje teisėje egzistuoja skirtumas tarp ginkluoto konflikto ir „banditizmo, neorganizuotų ir trumpai trunkančių sukilimų, ar teroristinių veiksmų, kuriems netaikoma tarptautinė humanitarinė teisė“, todėl teroristiniai veiksmai neturėtų būti imami domėn, kai sprendžiama, ar atitinkama situacija prilygo gin-

kluotam konfliktui [14, § 184]. Visų šių teroristinių veiksmų esą nereikia įtraukti sprendžiant, ar situacija FYROM 2001 m. prilygo ginkluotam konfliktui.

Tribunolas paneigė šią gynybos argumentaciją, remdamasis trimis argumentais:

- 1) *Tadic* byloje intensyvumo ir organizacijos elementai pabrėžiami tam, kad būtų galima atskirti ginkluoto konflikto situaciją nuo mažesnių prievartos formų, pavyzdžiui, nuo teroristų veiksmų. Tai reiškia, kad ginkluotu konfliktu nelaikytinas kiekvienas paskiras įvykis ar situacija, kai pareigūnai yra priversti griebtis ginklų. Greičiau galima teigti, kad bendrasis ŽK 3 straipsnis taikytinas konfliktams, kurie panašūs į tarptautinius karus, tačiau vyksta vienos valstybės teritorijoje. *Tadic* byloje taip pat buvo nustatytas tęstinumo reikalavimas. Svarstant, ar veiksmai atitinka šį reikalavimą, svarbu, ar atitinkami veiksmai yra atlikti paskirai ar laikytini atitinkamų trunkančių karinių veiksmų dalimi. **Nėra svarbu, ar šie prievartos veiksmai laikytini teroristiniais, ar ne.** Trunkančios kovos reikalavimas aktualus tik atskiriant ginkluotą konfliktą nuo civilinių neramumų atvejų ar pavienių teroristinių aktų [14, § 185].
- 2) Kadangi THT draudžia „teroristinius veiksmus“ ir „veiksmus ar grasinimus jėga, kurių pirminis tikslas yra skleisti baimę civilių asmenų tarpe“, tiek tarptautiniuose, tiek natarptautiniuose konfliktuose, ir už tokius veiksmus gali būti taikoma asmeninė baudžiamoji atsakomybė,

tai būtų beprasmiška tokius veiksmus drausti, jei jie nepatektų į ginkluoto konflikto sampratą.

- 3) TBTJ rėmėsi nacionalinių teismų praktika kaip įrodymu, kad teroristiniai veiksmai patenka į ginkluoto konflikto sampratą.

Peru nacionaliniai baudžiamieji rūmai nustatė, kad ginkluotos grupės „Peru Komunistų partija – šviesos takas“ veiksmai ir vyriausybės atsakas į juos, kurių metu žuvo daugiau nei 69 000 žmonių ir buvo sunaikinta daug viešosios ir privačios nuosavybės, laikytini ginkluotu konfliktu, nors nemažai veiksmy buvo teroristiniai pagal savo prigimtį, pavyzdžiui, civilių žudymas, diversija prieš užsienio ambasadų bei viešas ir privačias patalpas ir pan. [14, § 181]. **JAV** Aukščiausiasis teismas 2006 m. nustatė, kad tarp JAV ir nevalstybinės grupuotės Al Qaeda vyksta ginkluotas konfliktas, remdamasis tuo, kad Bendrasis 3 straipsnis taikytinas, kai yra naudojama ginkluota jėga tarp valstybės ir kitos konflikto šalies, kuri nėra konvencijos dalyvė, nepaisant to, kad Al Qaeda yra teroristinė organizacija ir vykde teroristinius išpuolius [14, § 188]. **Izraelio** Aukščiausiasis teismas nustatė, kad nuo 2000 m. pabaigos Judėjoje, Samarijoje ir Gazos ruože vyko intensyvios kovos ir kad tai ne policijos veikla, o ginkluotas konfliktas. Konflikto intensyvumą rodo tai, kad per dvejus metus buvo nužudyta daugiau nei 600 Izraelio piliečių ir 4500 sužeista, taip pat daug buvo sužeista palestiniečių. Teismas teigė, kad Izraelis yra ginkluotame konflikte su teroristais [21, § 16]. Teismas rėmėsi ir **JT Libano tyrimo komisija**, kuri padarė išvadą, kad karo veiksmai, kurie vyko nuo 2006 m. liepos 12 d. iki rugpjūčio 14 d., laikytini ginkluotu konfliktu, ir tas faktas,

kad Izraelis laiko Hezbollah teroristine organizacija, neturi įtakos konfliktui kvalifikuoti [14, § 189].

Taigi remdamasis šiais argumentais TBTJ teigė, kad nei valstybių ir JT praktika, nei jo paties jurisprudencija nepatvirtina teiginio, kad teroristiniai veiksmai neturėtų būti laikomi ginkluoto konflikto dalimi. Tribunolo teigimu, paskiri teroristiniai veiksmai gali nepasiekti bendrojo ŽK 3 straipsnio nustatyto ginkluoto konflikto slenkščio, tačiau kai tokie veiksmai yra tęstiniai, ypač jei įtraukiamos ginkluotosios pajėgos ir vyksta karo veiksmai, tokie teroristiniai veiksmai yra laikytini svarbiais vertinant, ar pasiektas ginkluotam konfliktui nustatyti reikalingas intensyvumas [14, § 190].

Įdomu pažymėti, kad TBTJ rėmėsi ir JAV Aukščiausiojo teismo, kuris nustatė, kad yra netarptautinis ginkluotas konfliktas su Al Qaeda, praktika, jos nekritikavo ir nepaneigė. Taigi galima matyti tendencijų pripažįstant, kad THT ribos teroristinių veiksmy atveju gali būti plečiamos.

Taigi svarstant, ar yra ginkluotas konfliktas, teroristinis atitinkamų veiksmy pobūdis nepaneigia ginkluoto konflikto egzistavimo. Tačiau lieka klausimas, kiek tokių veiksmy pakanka, kad būtų galima konstatuoti, jog ginkluotas konfliktas egzistuoja. Tai vertinama kiekvienu konkrečiu atveju.

2.4. Situacijos konkrečiose valstybėse analizė

Pats mažiausias intensyvumo pavyzdys, kurį aptarė Komitetas, buvo minimas Amerikos žmogaus teisių komisijos byloje *Abella prieš Argentinq* [26, p. 16]. Komisija nustatė, kad šiuo atveju egzistavo ginkluotas konfliktas, nepaisant to fakto, kad

aktyvūs kovos veiksmai vyko tik 30 valandų. Atsižvelgta į tai, kad išpuoliai buvo vykdomi suderintai, į tiesioginį vyriausybės ginkluotųjų pajėgų įsitraukimą ir naudotos jėgos laipsnį. Konkrečiai atsižvelgta į tai, kad užpuolikai įvykdė kruopščiai suplanuotą ir koordinuotą išpuolį prieš karinį objektą – karinę bazę [26, p. 16]. Taigi kovos veiksmai turi būti intensyvesni nei tik pavieniai kariniai veiksmai ar incidentai.

Teritorinis ginkluoto konflikto aspektas yra atskiros analizės objektas, tačiau pažymėtina, kad ginkluotu konfliktu laikoma situacija, kai intensyviai vyksta kariniai veiksmai, taigi galima daryti prielaidą, kad ginkluotas konfliktas egzistuoja ten, kur vyksta tie kariniai veiksmai. Ginkluotas konfliktas visada susijęs su tam tikra teritorija. Tai ypač aktualu pabrėžti kalbant apie kovą su teroristais, kurie patys nelaikyti valstybe ar atitinkamu teritoriniu dariniu, tačiau vis dėlto yra tam tikroje konkrečioje vietoje ir veikia iš konkrečių vietovių.

JAV. Kalbant apie JAV konfliktą su Al Qaeda, JAV teritorijoje nevyko jokių kovos veiksmų. Tarptautinėje terorizmo incidentų duomenų bazėje nurodoma, kad nuo 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių iki 2009 m. pabaigos 68 procentai visų Al Qaeda įvykdytų išpuolių buvo padaryta Irake, 16 procentų Alžyre, 6 procentai Saudo Arabijoje ir tik vienas įvykis įvardytas kaip įvykęs JAV teritorijoje [35]. JAV Nacionalinio saugumo direktoriaus Metiniame grėsmės įvertinime daug analizuojama Al Qaeda galimybės ir gebėjimai įvykdyti išpuolius prieš JAV [23, p. 119], tačiau neminima, kad tokie veiksmai būtų buvę padaryti. Taigi pačios JAV teritorijoje toks konfliktas nevyksta.

Remiantis JAV valstybės departamento parengtu pranešimu apie terorizmo situa-

ciją konkrečiose valstybėse 2009 m. [23, p. 119], galima teigti, kad pačios JAV į karinius veiksmus su teroristais yra įsitraukusios Afganistane ir Irake, taigi ten, kur yra dislokuotos JAV ginkluotosios pajėgos.

Irakas. Veiksmų intensyvumą Irake pirmiausiai rodo tai, kad teroristai rengia išpuolius prieš Irako saugumo pajėgas, civilius ir vyriausybės pareigūnus. Tarptautinėje teroristinių išpuolių duomenų bazėje nurodoma, kad per 2008 m. Irake Al Qaeda Iraq įvykdė 159 išpuolius [35]. Terorizmo ataskaitoje nurodoma, kad teroristai savo pastangas sutelkė į mirtinas plataus masto atakas Bagdade. Buvo įvykdytos trys grupės išpuolių prieš Irako vyriausybę. Šie išpuoliai buvo vykdomi vienu metu, naudojami savižudžiai sprogdintojai arba nuotolinio sprogdinimo prietaisai [23, p. 119]. Irake JAV pajėgos vykdė plataus masto operacijas su Irako pajėgomis, kad įveiktų Al Qaeda Iraq keliamas grėsmes [23, p. 119]. Taigi galima teigti, kad konfliktas Irake yra pasiekęs ginkluoto konflikto mastą.

Afganistanas. JAV terorizmo pranešime teigiama, kad Al Qaeda tiesioginė įtaka Afganistane 2009 m. sumažėjo dėl efektyvių antiteroristinių operacijų [23, p. 120]. Taigi nėra duomenų, kad JAV ir Afganistano vyriausybė būtų ginkluotame konflikte su Al Qaeda. Afganistane Talibanas vykdė teroristinius išpuolius. Šis judėjimas 2009 m. įvykdė du išpuolius prieš užsienio diplomatus Kabule, taip pat vykdė išpuolius prieš nevyriausybinės organizacijas, afganų žurnalistus, vyriausybės darbuotojus ir prieš mergaičių mokyklas. Nors jis pats nelaikomas vien teroristine organizacija, tačiau jo vykdyti veiksmai buvo teroristiniai, jie laikytini ginkluoto konflikto su Talibanu Afganistane dalimi.

Pakistanas. Remdamasi JAV pranešimu apie terorizmą, autorė teigia, kad Pakistanas yra ginkluotame konflikte su keliomis teroristinėmis grupėmis ir Talibanu. 2009 m. savižudžių išpuolių skaičius, sudėtingumas ir dažnumas padidėjo. Daugumos jų metu žuvo žmonės. Teroristai organizavo sudėtingus išpuolius ir rinkosi didelės vertės taikinius, o išpuolių koordinavimas buvo tikslesnis nei anksčiau. Išpuoliai buvo rengiami ne tik prieš civilius, bet ir prieš karines pajėgas ir karinius objektus [23, p. 157]. Pakistano pajėgos atsakė keliomis plataus masto karinėmis operacijomis. Viena iš jų buvo vykdoma *Makaland Division*, jos metu šimtai teroristų buvo nukauta, sužeista ar suimta. Kitos operacijos metu buvo kovojama prieš TTP. Pietų Vaziristane 2009 m. spalio mėn. buvo įvykdytas puolimas sausumoje [23, p. 158–159]. Kovojama buvo ir pagrindiniuose miestuose bei keliuose, jie buvo išlaisvinti iš teroristų įtakos. Taigi pagal veiksmų intensyvumą 2009 m. Pakistanas buvo ginkluoto konflikto būklės su teroristais.

Izraelis. Izraelio Aukščiausiasis teismas teigė, kad Izraelis nuo pat Intifados pradžios yra ginkluoto konflikto būklės su teroristų organizacijomis. Vadinamoje *Targetted Killings* byloje [21] teismas teigė, kad yra priėmęs daug sprendimų, kuriuose remiasi prielaida, kad tarp Izraelio ir teroristų vyksta ginkluotas konfliktas. Šis konfliktas vyksta Judėjoje, Samarijoje ir Gazos ruože. „Tai ne policijos veikla, tai ginkluota kova“, teigė Teismo prezidentas A. Barakas. Intensyvumo aspektu pažymėtina, kad nuo 2000 m. Izraelyje buvo nuolat vykdomi teroristiniai išpuoliai. Per ketverius metus nužudyta daugiau nei 900 izraeliečių, taip pat tūkstančiai palestinie-

čių. Teroristai atakavo civilius, prekybos centrus ir turgavietes, taip pat IDF pajėgas ir saugumo pajėgų bazes. Naudojami metodai yra karinio pobūdžio, tai yra, pavyzdžiui, šaudymai, savižudžių išpuoliai, minosvaidžių smūgiai, raketų smūgiai ir panašiai [21, § 16]. Taigi intensyvumo požiūriu šie veiksmai atitinka ginkluoto konflikto apibrėžimą ir gali būti laikomi ginkluoto konflikto dalimi.

Visuotinis karas su terorizmu. Tiek teisinių dokumentų ir teisinės doktrinos analizė, tiek paskirų incidentų analizė neduoda pagrindo teigti, kad JAV būtų įsitraukusios į intensyvius kovos veiksmus su teroristais visame pasaulyje. Terorizmo pranešime analizuojami įvairūs bendradarbiavimo ir teisėsaugos veiksmai visame pasaulyje, tačiau nėra duomenų, kad JAV būtų visuotiniame ginkluotame konflikte su Al Qaeda ar kitomis teroristinėmis organizacijomis. Mūsų nuomone, apie ginkluotą konfliktą net su teroristine organizacija vis vien galima kalbėti tik kaip vykstantį konkrečioje valstybėje ar teritorijoje, nebent šios operacijos įgytų visuotinį mastą ir pobūdį.

Taigi kovoje su terorizmu intensyvumo kriterijus tenkinamas tik tada, kai abiejų šalių veiksmai pasiekia ginkluoto konflikto mastą. Apie tai sprendžiama iš teroristinių veiksmų prigimties, dažnumo ir valstybės atsako į šiuos išpuolius pobūdžio. Kai teroristinės organizacijos įgyja galimybę organizuoti išpuolius, kurie prilygsta ginkluotai jėgai, ir kai valstybė atsako į šiuos išpuolius, naudodama karines pajėgas ir vykdydama karines operacijas, galima daryti išvadą, kad yra ginkluotas konfliktas. Bendrai sprendžiant, ar konkreti konfliktinė situacija prilygsta ginkluotam konfliktui, teroristiniai veiksmai

taip pat imami domėn sprendžiant apie konflikto trukmę ir intensyvumą.

3. Ginkluoto konflikto organizacinis kriterijus

Kaip pažymi R. Gabor, terorizmas ar teroras negali būti ginkluoto konflikto šalimi [33, p. 6]. Jėgos naudojimo komiteto tyrimas parodė, kad tiek sutartyse, tiek valstybių praktikoje yra įtvirtintas reikalavimas, kad ginkluotas konfliktas egzistuoja tada, kai jame dalyvauja dvi ar daugiau organizuotos ginkluotos grupės. Ginkluotu konfliktu nelaikomi atvejai, kai jėgą naudoja pavienis asmuo, pavyzdžiui, teroristas, veikiantis vienas pats, arba jei jėgos griebiasi padrikos žmonių minios [26, p. 29]. Jei konfliktas kyla tarp dviejų valstybių, klausimo dėl šio kriterijaus nekyla. Netarptautinio ginkluoto konflikto atveju yra sudėtingiau nustatyti, ar šis kriterijus tenkinamas. Pagrindinis reikalavimas būtų tas, kad ginkluota grupė turi būti pakankamai organizuota, turėti vadovavimo struktūrą ir gebėti įgyvendinti svarbiausius bendrojo ŽK 3 straipsnio reikalavimus [26, p. 29]. Šį kriterijų vertinant atsižvelgiama į vadovavimo struktūrą, pobūdį ir kontrolę. Svarbūs veiksniai, kuriuos įvardijo komitetas, būtų tai, kaip vykdomas vadovavimas, ar organizacija valdoma pagal tam tikras taisykles, ar vykdomas karinis parengimas, ar ginklų tiekimas ir gavimas yra organizuotai atliekamas, ar verbuojami nauji nariai, ar yra bendravimo tarp organizacijos narių infrastruktūra, ar yra poilsio zonos ar teritorijos.

Organizuotumo kriterijus taip pat buvo analizuojamas Tarptautinio baudžiamojo teismo ikiteisminiame sprendime, kuris priimtas dėl jo vykdomo Situacijos Kenijoje tyrimo [20]. Teismo sprendime ana-

lizuoti, kaip buvo planuojami ir vykdomi išpuoliai, pastebėta iš išpuolių eigos, kad jie buvo gerai suplanuoti ir koordinuojami. Išpuoliai buvo vykdomi keliuose vietose vienu metu, taip pat jiems vykdyti ir planuoti buvo tiekiami degalai ir sudėtingi ginklai. Taigi buvo remiamasi daugiausiai duomenimis apie išpuolių planavimą [20, § 115–128].

Jėgos draudimo komitetas, kalbėdamas apie karą su terorizmu, rėmėsi C. Greenwoodu, kuris teigia, kad „tarptautinės teisės prasme negali būti nė kalbos apie karą su Al Qaeda ar kita teroristų grupe, nes tokia grupė negali būti laikoma kariaujančia šalimi, tai tik nusikaltėlių gauja, ir laikydamis ją kažkuo daugiau rizikuojame iškreipti teisę, tai yra suteikiame jai statusą, kuris suponuoja tam tikrą teisėtumo laipsnį“ [26, p. 26; 30, p. 529].

Izraelio Aukščiausiasis teismas, atvirkščiai, teigia, kad šiais laikais teroristinės organizacijos gali turėti reikšmingus karinius pajėgumus, kartais netgi didesnius nei valstybių pajėgumai. Teismo nuomone, kova su šiomis grėsmėmis vien vidinėmis valstybės ir baudžiamosios teisės priemonėmis yra nepakankama [21, § 21].

Šis kriterijus įtvirtintas ir TBTJ jurisprudencijoje. Minėtoje *Boškoski ir Tarčulovski* byloje Tribunolas analizavo šį elementą, aptardamas jį Tribunolo jurisprudencijoje ir analizuodamas, ar teroristinių veiksmų vykdymas daro kokią nors įtaką sprendimui dėl atitinkamos grupės organizuotumo laipsnio.

Pirmiausiai reikėtų atskirti situaciją, kai asmenys veikia atitinkamos valstybės vardu, nuo situacijos, kai jie sudaro organizuotą ir hierarchiškai struktūruotą grupę, pavyzdžiui, karinį vienetą ar (civilinio karo metu) sukilėlių būrį, atskirą nuo vals-

tybės valdžios [16, § 120]. Kad grupė būtų laikoma organizuota, reikia, kad ji turėtų hierarchinę struktūrą ir kad jos vadovybė gebėtų įgyvendinti valdžią savo nariams [14, § 195].

II PP nustatyti standartai yra griežtesni nei tie, kurie nustatyti ŽK bendrajame 3 straipsnyje. Organizuotumo laipsnis, kurio reikia „besitęsiantiems karo veiksams“ (ŽK bendrasis 3 straipsnis), yra mažesnis, nei tas, kurio reikia, kad būtų galima vykdyti „nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus“ (II PP, 1 str. 2 d.). Tai patvirtina ir TBT statuto priėmimo istorija, ir tas faktas, kad valstybių delegatai atsisakė įtraukti į statutą II PP nustatytus ginkluoto konflikto reikalavimus, o įvirtino, kad ginkluotas konfliktas egzistuoja, jei vyksta besitęsiantys karo veiksmai (angl. *protracted armed violence*). Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto parengtame ŽK komentare yra išdėstyti tam tikri neprivalomi kriterijai, kada konkreti situacija laikytina ginkluotu konfliktu⁴.

Kyla klausimas, ar reikia, kad konflikto šalis atitektų reikalavimus, išvardytus II PP arba Tarptautinio Raudonojo Kry-

žiaus komiteto ŽK komentare, kad būtų galima teigti, jog yra ginkluotas konfliktas. *Limaj byloje* TBTJ atmetė griežtesnius reikalavimus grupės organizuotumui nustatyti ir teigė, kad užtenka tam tikro organizuotumo, kad būtų galima nustatyti, jog yra netarptautinis ginkluotas konfliktas. Minimalus reikalavimas yra tas, kad *vadovybė turi vykdyti tam tikrą savo narių kontrolę, kad būtų galima įvykdyti pagrindinius ŽK bendrojo 3 straipsnio reikalavimus* [19, § 196].

Haradinaj byloje TBTJ padarė išvadą, kad „ginkluotas konfliktas gali egzistuoti tik tarp šalių, kurios yra pakankamai organizuotos, kad gali viena su kita kovoti karinėmis priemonėmis“ [18, § 60].

Boškoski ir Tarčulovski byloje gynyba pateikė argumentą, kad teroristinis Albanų nacionalinės išsivadavimo armijos (angl. *Albanian National Liberation Army*, toliau – NLA) veiksmų pobūdis ir įtariamai humanitarinės teisės pažeidimai leidžia teigti, kad NLA nebuvo ginkluoto konflikto šalis, nes jie rodo, kad NLA neturėjo valdžios ir nekontroliavo savo pajėgų. Į tokį argumentą Tribunolas atsakė, atskirdamas dvi situacijas. Pirmoji – kai ginkluotos grupės nariai padaro daug tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų, ir tai vyksta dėl prastos disciplinos ir kai nėra hierarchinės struktūros grupėje. Taigi šiuo atveju pažeidimai parodo, kad organizuotumo grupėje trūksta. Tačiau galima ir kita situacija – kai tokie teroristiniai veiksmai yra sudėtingi ir reikia daug planavimo ir koordinuotos vadovavimo struktūros, norint juos įgyvendinti. Už teroristinius veiksmus, už veiksmus, siekiant įbauginti civilius gyventojus, už įkaitų ėmimą, žmogiškųjų skydų naudojimą, apsaugos statuso išnaudojimą organizuojantys asmenys gali būti perse-

⁴ Ginkluotu konfliktu pagal komentarą gali būti laikoma situacija, kai:

„1) sukilusi šalis [...] turi organizuotas karines pajėgas, už savo veiksmus atsakingą vadovybę, veikia iš konkrečios teritorijos ir turi galimybę ir priemones laikytis konvencijos;

2) valstybės vyriausybė turi naudoti reguliarias ginkluotąsias pajėgas prieš sukilėlius [...];

3) a) valstybė pripažino sukilėlius kaip ginkluoto konflikto šalį, arba

b) pati sau prisiskyrė ginkluoto konflikto šalies teises, arba

c) ji suteikė sukilėliams pripažinimą konkrečiai dėl šios konvencijos; arba

d) kai ginčas buvo įtrauktas į Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos ar Generalinės Asamblėjos darbotvarkę dėl to, kad ši situacija prilygo grėsmei tarptautiniam saugumui ar tarptautinio saugumo pažeidimui, ar agresijos aktui. [...]“

kiojami ir baudžiami. Tačiau jei ginkluota grupė turi organizacinių galimybių laikytis tarptautinės humanitarinės teisės reikalavimų, net tokių pažeidimų gausa nebūtinai reiškia, kad konkreti šalis neturi organizacijos laipsnio, kurio reikia, kad ji būtų pripažinta ginkluoto konflikto šalimi [14, § 205]. Ši faktorių analizuojant svarbiausia nustatyti, kaip planuojami ir vykdomi atitinkami išpuoliai, tai yra ar jie buvo karinės strategijos dalis, ar, atvirkščiai, nariai nusprendė išpuolius vykdyti patys.

Al Qaeda. Apie Al Qaeda organizaciją yra nedaug žinoma. Vakarų vyriausybių analitikai Al Qaeda skirstydavo į tris elementus. Pirmasis – tai „pagrindas“, susidedantis iš gerai žinomų vadovų. Vienas saugumo šaltinis teigė, kad Al Qaeda yra veikiantis, techniškai apsirūpinęs tinklas, kurio vadovavimo gijos siekia įvairias pasaulio vietas, jis yra gyvas ir planuoja išpuolius [34]. Antrasis elementas – tai „tinklą tinklas“, tai įvairios grupuotės, kurios tampa filialais, jos yra Irake, kitur Viduriniuosiuose Rytuose bei pastaruosiu metu jų daugėja Šiaurės Afrikoje. Trečiasis elementas yra ideologija, kuri pasaulyje sutelkė tūkstančius jaunų musulmonų iš įvairių visuomenės sluoksnių. Kitas požiūris yra tas, kad ypač po reido Pakistane ir Osama bin Ladeno nukovimo ši Al Qaeda kaip centralizuotos grupės, turinčios savo štabą Pakistane ir filialus Jemene, Irake ir kitose „karštosiose vietose“, yra pasenusi [36]. Al Qaeda tapo ideologija, idėja. Iš tiesų, sunku ką nors konkrečiai pasakyti apie Al Qaeda ir organizacinius jos elementus, nustatyti, ar jie atitinka ginkluoto konflikto šaliai keliamus reikalavimus.

Irakas. TBT sprendime dėl situacijos Kenijoje Teismas apie atitinkamos grupės organizuotumo kriterijų sprendė

iš jos vykdytų išpuolių sudėtingumo ir koordinavimo laipsnio [20]. Konkrečiai analizuojant šiuo aspektu situaciją Irake, 2009 metais Irake buvo padaryta daug smulkių išpuolių, bet padaryta ir keletas stambesnių išpuolių Bagdade, kurių metu buvo vienu metu puolama keliose vietose. Atsakomybę už išpuolius prisiėmė Al Qaeda Iraq. JAV pranešime apie terorizmą 2009 m. teigiama, kad, nepaisant pagerėjusios saugumo padėties, Al Qaeda Iraq vis dar turėjo galimybę surengti sudėtingus išpuolius prieš Irako civilius gyventojus ir infrastruktūrą. Taigi yra prielaidų teigti, kad konkrečiai Al Qaeda Iraq organizacija atitiktų šiuos ginkluoto konflikto šaliai keliamus reikalavimus.

Pakistanas. Pakistane veikia Al Qaeda ir kitos grupės, kurios 2009 m. organizavo sudėtingus išpuolius ir rinkosi didelės vertės taikinius, išpuoliai buvo tiksliai koordinuojami. Teroristai vykdė išpuolius prieš Pakistano kariuomenės centrinį štabą, taip pat vieną dieną buvo užpultos trys saugumo pajėgų bazės. Teroristai taip pat organizavo pagrobimus, savižudžių išpuolius ir kitus teroristinius išpuolius, kurie buvo gerai paruošti ir koordinuojami. Taigi iš šių duomenų galima spręsti, kad teroristų grupės Pakistane yra gana organizuotos, kad būtų laikomos ginkluoto konflikto šalimi.

Apie organizacinę kriterijų teroristinių veiksmų atveju sprendžiama daugiausiai iš informacijos apie išpuolių planavimą, koordinavimą ir vykdymą. Kai teroristinė grupė organizuoja gerai suplanuotus, tiksliai koordinuojamus, dažnai vienu metu keliose vietose vykstančius išpuolius, tai reiškia, kad ji turi hierarchinę struktūrą ir jos vadovybė veiksmingai vadovauja savo nariams ir gali būti laikoma ginkluoto konflikto šalimi.

Išvados

1. Karo terminą nuo 1949 m. Ženevos konvencijų priėmimo pakeitė ginkluoto konflikto terminas. Šis terminas vartojamas ir dabar, tačiau visada tai taikytina dviejų valstybių ginkluotam konfliktui apibūdinti. Taigi tarptautinės teisės požiūriu terminas „karas su terorizmu“ yra netikslus ir jį reikėtų keisti terminu „ginkluotas konfliktas su teroristų organizacijomis.“
2. Plačiausiai paplitęs ir vartojamas ginkluoto konflikto terminas buvo išplėtotas TBTJ *Tadic* byloje, kurioje teigta, kad ginkluotas konfliktas yra situacija, kai „naudojama ginkluota jėga tarp valstybių arba kai vyksta besitęsianti ginkluota kova tarp vyriausybinų pajėgų ir organizuotų ginkluotų grupių arba tarp tokių grupių valstybės viduje“. Tai žemiausias slenkstis, nustatant, ar yra netarptautinis ginkluotas konfliktas (II PP nustatytas apibrėžimas yra griežtesnis); tai reiškia, kad visi ginkluoti konfliktai turi atitikti intensyvumo ir organizuotumo reikalavimus.
3. Bendrai sutariama, kad pavieniai teroristiniai aktai nepasiekia ginkluoto konflikto intensyvumo slenkščio. Ginkluotas konfliktas su teroristais konstatuotinas tada, kai abiejų pusių veiksmai pasiekia tam tikrą intensyvumą. Sprendžiant apie intensyvumą atsižvelgiama į teroristinių išpuolių pobūdį ir dažnumą ir į valstybės atsako į šiuos išpuolius pobūdį. Jei teroristų organizacijos įgyja galimybę organizuoti išpuolius, kurie prilygsta ginkluotos jėgos naudojimui, o valstybė į šiuos išpuolius atsako ginkluotųjų pajėgų vykdomomis karinėmis operacijomis, galima teigti, kad vyksta ginkluotas konfliktas. Sprendžiant, ar kokią nors konfliktinę situaciją kvalifikuoti kaip ginkluotą konfliktą, teroristiniai veiksmai imami domėn vertinant situacijos intensyvumą ir tęstinumą.
4. Organizuotumo kriterijus tenkinamas, kai konflikto šalis yra pakankamai organizuota, turi vadovavimo struktūrą ir geba įgyvendinti pagrindinius bendrojo ŽK 3 straipsnio reikalavimus. Apie šį kriterijų kovoje su teroristų grupėmis sprendžiama daugiausiai iš teroristinių išpuolių planavimo, vykdymo ir koordinavimo, nes paprastai yra sudėtinga gauti tikslios informacijos apie tikslią konkrečios teroristų grupės struktūrą. Jei teroristiniai išpuoliai yra gerai suplanuoti ir tiksliai koordinuojami, vadinasi, grupėje egzistuoja hierarchinė struktūra ir vadovybė efektyviai vadovauja savo nariams, ir ši grupė gali būti laikoma ginkluoto konflikto šalimi.

LITERATŪRA

Norminė literatūra

1. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (II) dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1905.
2. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (II) dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1906.

3. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (III) dėl elgesio su karo belaisviais. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1907.
4. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (IV) dėl civilių apsaugos karo metu. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1908.
5. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1909.
6. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1910.
7. United Nations General Assembly Resolution No. A/RES/2673(XXV) of 9 December 1970 „Protection of journalists engaged in dangerous missions in areas of armed conflicts“.
8. United Nations General Assembly Resolution No. A/RES/2674(XXV) of 9 December 1970 „Respect for human rights in armed conflicts“.
9. United Nations General Assembly Resolution No. A/RES/2675(XXV) of 9 December 1970 „Basic principles for the protection of civilian populations in armed conflicts“.
10. United Nations General Assembly Resolution No. A/RES/2676(XXV) of 9 December 1970 „Respect for human rights in armed conflicts“.
11. United Nations General Assembly Resolution No. A/RES/2677(XXV) of 9 December 1970 „Respect for human rights in armed conflicts“.
12. United Nations General Assembly Resolution No. A/RES/3318(XXIX) of 14 December 1974 „Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict“.
13. 2002 m. JAV nacionalinio saugumo strategija / National Security Strategy of the United States of America, September 2002. III dalis. The White House [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-08]. Prieiga per internetą: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss_sep2002.pdf>.
14. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Ljube Boškovski, Johan Tarčulovski*. Trial Judgement of 10 July 2008. Case No. IT-04-82-T [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-08]. Prieiga per internetą: <http://www.icty.org/x/cases/boskoski_tarculovski/tjug/en/080710.pdf>.
15. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Dučko Tadić a/k/a „Dule“*. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction of 2 October 1995. Case No. IT-94-1-AR72 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>>.
16. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Dučko Tadić a/k/a „Dule“*. Appeals Judgement of 15 July 1999. Case No. IT-94-1-A [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>>.
17. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Dučko Tadić a/k/a „Dule“*. Trial Opinion and Judgement of 7 May 1997. Case No. IT-94-1-T [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf>>.
18. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Ramush Haradinaj et al*. Trial Judgement of 3 April 2008. Case No. IT-04-84-T [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/haradinaj/tjug/en/080403.pdf>>.
19. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Fatmir Limaj et al*. Trial Judgement of 30 November 2005. Case No. IT-03-66-T [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/limaj/tjug/en/lim-tj051130-e.pdf>>.
20. International Criminal Court. *Situation in the Republic of Kenya*. Decision of 31 March 2010. Case No. ICC-01/09 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc854287.pdf>>.
21. Supreme Court of Israel. *Public Committee Against Torture v. Government*. Decision of 14 December 2006. Case No. HCJ 769/02 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://elyon1.court.gov.il/verdictssearch/englishverdictssearch.aspx>>.
22. *Annual Threat Assessment* of the US Intelligence Community for the Senate Select Committee on Intelligence [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.intelligence.gov/annual-threat-assessment>>.

Praktinė medžiaga

14. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Ljube Boškovski, Johan Tarčulovski*. Trial Judgement of 10 July 2008. Case No. IT-04-82-T [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-08]. Prieiga per internetą: <http://www.icty.org/x/cases/boskoski_tarculovski/tjug/en/080710.pdf>.
22. *Annual Threat Assessment* of the US Intelligence Community for the Senate Select Committee on Intelligence [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.intelligence.gov/annual-threat-assessment>>.

www.dni.gov/testimonies/20100202_testimony.pdf?sid=ST2010020204146>.

23. Country Reports on Terrorism 2009. August 2010. U.S. Department of State [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/2009/index.htm>>.
24. Prezidento Bušo kalba jungtinei Kongreso sesijai ir Amerikos žmonėms / President Bush Address to a Joint Session of Congress and the American People, 20 September 2001. The White House [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.american-rhetoric.com/speeches/PDFFiles/George%20W.%20Bush%20-%20Joint%20Session%20Address%20on%20Terrorist%20Attacks.pdf>>.

Specialioji literatūra

25. Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949. Commentary [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/365-570005?OpenDocument>>.
26. *Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law*, delivered at the Hague Conference (2010). Use of Force Committee. International Law Association [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/1022>>.
27. *Opinion on the International Legal Obligations of Council of Europe Member States in Respect of Secret Detention Facilities and Inter-State Transport of Prisoners*. Opinion no. 363 / 2005. 17–18 March 2006. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission.)
28. *Terrorism and Human Rights*. Final report of the Special Rapporteur, Kalliopi K. Koufa. 25 June 2004. United Nations Economic and Social Council. Commission on Human Rights. Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights. No. E/CN.4/Sub.2/2004/40 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/>

UNDOC/GEN/G04/146/77/PDF/G0414677.pdf?OpenElement>.

29. DAVID, É. *Principes de droit des conflits armés*. Troisième édition. Bruxelles, 2002.
30. GREENWOOD, C. *War, Terrorism and International Law*, 56 Current Legal Problems, 2004. WestLaw [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>.
31. *How is the Term "Armed Conflict" Defined in International Humanitarian Law?* International Committee of the Red Cross (ICRC). Opinion Paper, March 2008 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>>.
32. KREß, C. Some Reflections on the International Legal Framework Governing Transnational Armed Conflicts. *Journal of Conflict & Security Law*. Oxford: Oxford University Press, 2010 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-01-06]. Prieiga per internetą: <<http://jcs.oxfordjournals.org/>>.
33. RONA, G. *Interesting Times for International Humanitarian Law: Challenges from the „War on Terror“*. 27 Fletcher Forum of World Affairs, Summer/Fall, 2003. WestLaw [interaktyvus. Žiūrėta 2010-01-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>.
34. BURKE, J. *Al-Qaeda: the second coming* // The Observer, 11 March 2007 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.guardian.co.uk/world/2007/mar/11/alqaida.afghanistan?INTCMP=SRCH>>..
35. RAND Database of Worldwide Terrorism Incidents [interaktyvus. Žiūrėta 2011-03-09]. Prieiga per internetą: <<http://smapp.rand.org>>.
36. REALS, T. Al Qaeda likely remains leaderless, and lost. *CBS News*, 18 May 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-05-24]. Prieiga per internetą: <www.cbsnews.com/8301-503543_162-20063882-503543.html>.
37. ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 2(104).
38. ŽILINSKAS, J.; DECLERCK, W. Targeted Killing under International Humanitarian Law. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107).

CONCEPT OF ARMED CONFLICT AND THE „WAR ON TERROR“

Violeta Vasiliauskienė

S u m m a r y

The article analyses the relationship of the terrorist acts to the armed conflict. The armed conflict is the threshold of application of the international humanitarian law, therefore it is analyzed when the fight against terrorism is to be executed according to the rules of international humanitarian law, and when the law of peace (i.e. the rules of the protection of human rights) is applied. The main criteria for

distinguishing a situation of an armed conflict are the intensity of the situation and the organisation of the groups taking part in the conflict. The same criteria apply in the case of terrorist acts – i.e. fight against terrorism reaches the scale of an armed conflict when it is intense and the parties taking part in the conflict are sufficiently organised to be considered a party to an armed conflict.

Įteikta 2011 m. spalio 4 d.

Priimta publikuoti 2012 m. sausio 12 d.